

İşgal Dönemi Tunus Şiirinde Avangard Bir Romantik: Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî

Metin PARILDI¹

Öz

Arap şiirinin ilk romantiklerinden kabul edilen Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, 20. yüzyılda Tunus'un son derece ilginç edebî şahsiyetlerden biri olup, günümüze kadar da Arap dünyasının prestijini kabul ettiği tek Kuzey Afrikalı şairdir. Tunus'un Tozar vilayetinin eş-Şâbbe köyünde dünyaya geldi. Geleneksel İslâmî eğitimini aldıktan sonra ez-Zeytûne'de öğrenimini tamamladı. Batılı romantik şairlerden yapılan tercümelemlerle birlikte el-Mehcer edebiyatının romantik şairlerini ve özellikle de kendisini çok etkileyen Cubrân Halil Cubrân'ı okudu. Şairlik yeteneği erken yaşta kendini gösterdi ve tabiat tasvirinden vatanseverliğe kadar çok çeşitli konularda şiir yazdı. Şiirleri önce gazetelerde ve dergilerde basıldı. Yeteneği otuzlu yıllarda ilk defa Apollo dergisinin editörü Ebû Şâdi tarafından keşfedildi ve şiirleri bu dergide basıldı. Şiirleri 1955 yılında tam olarak bir divan halinde *Eğâni'l-Hayât* adıyla basıldı.

Anahtar kelimeler: *Ebu'l-Kasım eş-Şabbi, Eğani'l-hayat, modern Arap şiiri, romantizm, Tunus, Mehcer, Divan, Apollo.*

¹ Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, mparildi@erciyes.edu.tr, mparildi@hotmail.com

An Avant-Garde Romantic of Tunisian Poetry in Occupation Period: Abû al-Qâsim al-Shâbbî

Abstract

Abu al-Qasim al-Shabbi is one of the first romanticists in Arabic poetry and the most attractive literary figures of twentieth century Tunisia, and the only Maghribi author of the modern period so far to attain the stature of greatness in the Arab world. He was born in the village of Al-Shabbah, near Tozeur in Tunisia. He received a traditional Islamic education, and then became a student at al-Zaytuna in Tunis. He read Western romantic poets in translation as well as Arab Romantic poets of al-Mahjar, particularly Jubran Khalil Jubran, who greatly influenced his work. His poetic talent manifested itself at an early age and this poetry covered numerous topics, from the description of nature to patriotism. His poems were first published in periodicals and newspapers. His talent was first appreciated in Cairo in the thirties by the Zaki Abu Shadi editor of Apollo magazine and his poetry was published in this magazine. The most complete edition of al-Shabbi's poetry collection was published in Cairo under the title *Aghani al-Hayat* (Songs of Life) in 1955.

Keywords: *Abu al-Qasim al-Shabbi, Aghani al-Hayat, Songs of Life, modern Arabic poetry, romanticism, Tunis, Mahjar, Diwan, Apollo.*

1. Giriş

1830 yılında Fransızların Cezayir'i işgal etmesiyle, komşu Tunus da işgal tehdidi altına girmişti. Nitekim siyasî arenadaki çekişmeler, çalkantılar² Fransız işgaline davetiye çıkarmış ve 1881 yılında manda (himaye) adı altında işgal gerçekleşmişti. Çok yüksek maliyetinden dolayı Fransız kamuoyunun sömürgeciliğe şiddetle karşı çıkmasından ve uluslararası şartların zorlamasından dolayı³ Tunus'un işgali direkt askeri işgal gibi gösterilmemeye çalışılsa da, Cezayir'de yapılandan farklı bir durum söz konusu değildi; doğrudan yönetime müdahale, Fransız nüfusu yerleştirme, ülkenin asıl sahiplerinin haklarını inkâr etme siyaseti aynı şekilde Tunus'ta da uygulandı.⁴

Cezayir'in işgali daha en başından itibaren Tunus'ta bir hareketlenme başlatmış ve ülkeyi bir uyanış faaliyeti içine sevk etmişti.⁵ Tunus'taki bu kıpırdanışlar 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şiire de yansiyacak bir ıslahat hareketine dönüştü. Müşir Ahmed Bâý döneminde (1837–1855) başlayan bu ıslahat çabası daha sonraları ıslahat fikrini destekleyen “bay”lar, siyaset adamları, âlimler, fikir adamları ve şairler tarafından devam ettirildi.⁶ Ufukta görünen Fransız işgaline karşı direnecek güçlü bir ülke oluşturmak ve bu ülke için savaşacak vatanseverler hazırlamak; Tunuslu fikir adamları ve yazarların olduğu kadar şairlerin de en önemli davası oldu.

1840 yılında kurulan ve “Mektebu'l-muhendisîn” ya da “Mektebu'l-ulûmi'l-harbiyye” isimleri de verilen Bardu askeri okulu Tunus'taki ıslahat çabalarının en önemli aşaması oldu. Bu okul, dönemin siyasî ve fikrî hayatında gözle görülür bir etkisi olan seçkin bir subay kesiminin ortaya çıkmasında belirgin bir rol oynadı.⁷ 19. Yüzyılın en önemli Tunus şairlerinden sayılan ve ıslahat çabaları içinde önemli bir yer tutan Ebu's-Senâ Mahmûd Kâbâdü (1815–1871) 1842 yılında Bardu askeri okuluna Arap Dili ve Edebiyatı hocası olarak tayin edildi.⁸ 17. yüzyılın başlarında Tunus'a iltica eden

² 'Ali el-Mahcûbî, *İntisâbu'l-himâyeti'l-Ferensiyeye bi Tûnis*, Serâs li'n-neşr, Tunus, 1986, s. 46.

³ Ahmed el-Kassâb, *Târîhu Tûnis el-mu'âsır (1881–1956)*, ter. Hammâdî es-Sâhilî, eş-Şeriketu't-Tûnisyye li't-Tevzî', Tunus, 1986, s. 9, 10.

⁴ 'Allâl el-Fâsî, *Muhâdarât fi'l-Mağribi'l-'Arabî munzu'l-harbi'l-'âlemiyeti'l-ülâ*, Matba'atu'n-Nahda, Beyrut, 1967, s. 184.

⁵ Muhammed Sâlih el-Câbirî, *eş-Şi'ru't-Tûnisyyu'l-mu'âsır 1870–1970*, eş-Şeriketu't-Tunisiyye, 1974, s. 21.

⁶ Mâcid el-Hakavâtî, 'Adnân Câbir, *Muhtârât mine's-şi'ri'l-'Arabî fi'l-karni'l-'işrîn (I) el-Urdunn ve Falastîn, el-İmârâtu'l-'Arabiyetu'l-Muttehide, el-Bahreyn, Tûnis*, Muessesetu Câizeti 'Abdi'l-'Azîz Sa'ûd el-Bâbtayn, el-Kuveyt, 2001, s. 491.

⁷ Muhammed Sâlih el-Câbirî ve Ca'fer Mâcid, *Târîhu'l-edebi't-Tûnisyyi'l-hadis ve'l-mu'âsır*, el-Mecma'u't-Tûnisî li'l-'Ulûm ve'l-Âdâb ve'l-Funûn Beytu'l-Hikme, Tûnis, 1993, s. 10.

⁸ Ahmed Temâm, “Kâbâdü et-Tûnisî Sayhatun mubekkiratun li't-tatavvur”, <http://www.new7ob.com/vb/pro4174-3.html>, Erişim: 03.12.2011.

Endülüs kökenli bir aileye mensup olan⁹ Kâbâdû'yu diğer şairlerin önüne geçiren şey; medih, mersiye, hiciv gibi alışılmış şiir konularını bir tarafa bırakarak millî konulara eğilmiş olmasıydı.¹⁰

Hayreddin Paşa'nın, başvezirlik döneminde (1873–1877) ez-Zeytûne Üniversitesindeki geleneksel köklü eğitimi sağlamlaştırmak amacıyla 1874 yılında es-Sâdıkiyye okulu kuruldu.¹¹ Beşîr Safer, Ali Baş Hambe ve Ali Bâşûşe gibi Tunus millî hareketinin liderleri bu okuldan yetişti. Daha sonra 1876 yılında es-Sâdikî Enstitüsü kuruldu; bu enstitünün mezunlarının ve hocalarının modern Tunus uyanışında belirgin bir payı oldu. Sâdıkiyye'nin kuruluşuyla aynı zamanda Hayreddin Paşa'ya mâlî başkanlık görevi verilen millî bir komisyon oluşturuldu; bu komisyon eğitim müfredatını ıslah etmek ve ez-Zeytûne Üniversitesindeki eğitim metodunu iyileştirmek maksadıyla işe koyuldu.¹²

1896 yılında vakıflardan sorumlu olan Beşîr Safer, İbn Haldûn'un anısına, Sâdıkiyye'nin görevini devam ettirecek el-Haldûniyye medresesini kurdu.¹³ Bir grup Tunuslu vatanseverin gayretleriyle gerçekleştirilen ve kültürel bir proje olan el-Medresetu'l-Halduniyye eğitimdeki uyanışı daha da ileri götürdü. Bunların hedefi sömürge yönetiminin gözetimindeki eğitim müfredatıyla, ez-Zeytûne'de takip edilen geleneksel müfredat arasında bir denge kurmaktı. Fakat çeşitli sebeplerden dolayı bu amaç gerçekleştirilemedi.¹⁴

Tunus millî hareketi, ez-Zeytûne ile yukarıda bahsedilen okullardan beslenmiştir. Fransız dil işgaline karşı durmak millî dilin konumunu korumak için, buralarda modern bilimler Arapça okutulmuştur.¹⁵

İslahat döneminin fikrî tezahürlerinden ve en önemli faaliyetlerinden biri de matbaa ve gazetecilik olmuştur. O dönemde gazeteler, siyasetçilerin, fikir adamlarının ve edebiyatçıların halka ulaştıkları, seslerini duyurdukları, emperyalizme karşı mücadele verdikleri bir alan olmuştur.

2. Edebî Gazetecilik ve Modern Tunus Şiiri

Uyanış döneminde Tunus gazeteleri şairlere geniş bir alan ayırmıştı. 1840'ta Bardu askeri okulunun kurulmasıyla başlayıp, bir dönüm noktası

⁹ Muhammed Sâlih el-Câbirî, *eş-Şi'ru'l-Tünisiyyu'l-mu'âsir*, s. 31.

¹⁰ Mâcîd el-Hakavâtî ve 'Adnân Câbir, *Muhtârât mine ş-şi'ri'l-'Arabî fi'l-karni'l-'işrîn*, s. 491, 492.

¹¹ Nazlı Mu'avvad Ahmed, *et-Ta'rib ve'l-kavmiyyetu'l-'Arabiyye fi'l-mağribi'l-'Arabî*, Merkezû Dirâsâti'l-Vahdeti'l-'Arabiyye, Beyrut, 1986, s. 71.

¹² Muhammed Sâlih el-Câbirî, *Târîhu'l-edebi'l-Tünisiyyi'l-hadîs ve'l-mu'âsir*, s. 10.

¹³ Nazlı Mu'avvad Ahmed, *et-Ta'rib ve'l-kavmiyyetu'l-'Arabiyye fi'l-mağribi'l-'Arabî*, s. 77.

¹⁴ Muhammed Sâlih el-Câbirî, *Târîhu'l-edebi'l-Tünisiyyi'l-hadîs ve'l-mu'âsir*, s. 11.

¹⁵ Nazlı Mu'avvad Ahmed, *et-Ta'rib ve'l-kavmiyyetu'l-'Arabiyye fi'l-mağribi'l-'Arabî*, s. 77.

olan 1920 yılına kadar devam eden zaman diliminde yüzden fazla şairin bu gazetelerde sesini duyurmaya çalıştığı belirtilmektedir.¹⁶

Tunus'ta 1860 yılında kurulan resmî matbaada basılmaya başlanan *er-Râidu't-Tûnisî* adlı ilk gazete, 1838 yılında Mısır'da çıkan *el-Vakâi* ve 1847 yılında Cezayir'de çıkan *el-Mubeşşir*'den sonra Arap dünyasında en erken çıkan üçüncü gazete unvanını elde etmiştir.¹⁷ Gazetenin idaresini değişik dönemlerde Ebu's-Senâ Kâbâdû, Muhammed Bayram et-Tûnisî ve Muhammed es-Senûsî üstlenmiştir.¹⁸ Fikrî uyanışın zirveye ulaştığı, Tunuslu Hayreddin Paşa'nın başvezirlik döneminde (1873–1877) *er-Râidu't-Tûnisî* gazetesi resmî işler dışında sayfalarını makale, inceleme ve şiire de açmıştı. Bu dönemde yaklaşık elli şair sesini bu gazeteden duyurmuştur.¹⁹ *er-Râidu't-Tûnisî*'de yazan neslin gayretleri daha sonra 1888 yılında Ali Bûşûşe'nin kurduğu bağımsız ilk millî gazete sayılan *el-Hâdırâ* gazetesine aktarıldı. Bu gazetenin de basılmasını ıslahatçılardan bir grup üstlenmişti. İşgal döneminde çıkmasından dolayı esas hedefinin siyasî ve millî meseleler olması gerekirken, edebiyata da yer ayırmış ve çok sayıda şaire ait şiirleri yayımlamıştı.²⁰

er-Râidu't-Tûnisî'de yayımlanan şiirlerin büyük bir bölümü klasik geleneksel tarzda idi. Fakat gazete 20. yüzyılın başlarında “modern şiir” denilen yeni bir şiir türüne yer vermeye başlamıştı.²¹ Bu dönemde çıkmaya başlayan *es-Seâdetu'l-Uzmâ* (1904) ve *Hayreddîn* (1906) dergileri modern şiirin ateşli taraftarıydı. Bu dergiler modern şiiri destekleyen makaleler yayımladılar; onu tanıtmaya ve yaygınlaştırmaya çalıştılar.²²

Yirmili yıllarda dergilerin sayısı gittikçe artmış ve bunlar mevcut akımları polarize etmiş, kendisine çekmiştir. Bu dönem, edebi hayatın daha önceden görmediği bir verimliliğe şahit olmuştur. 1920 yılında *el-Bedr* dergisi çıkmaya başladı. Bu dergi el-Hizbu'l-Hurru'd-Dustûrî (Anayasal Özgür Parti)'nin sözcüsü durumundaydı. İki sene yayın hayatını sürdüren ve edebiyata fazla yer ayırmayan bu derginin genç kalemlerinden Muhammed eş-Şâzilî Haznedâr, Mustafa Ağa, Saîd Ebû Bekr gibi ileride adını duyuracak önemli şahsiyetler çıkmıştır. Kâbâdû'dan sonra, sömürgecilik dönemi Tunus şairlerinin en başında sayılan Muhammed eş-Şâzilî Haznedâr (1881–1954)

¹⁶ Muhammed Sâlih el-Câbirî, *Târîhu'l-edebi't-Tûnisîyyi'l-hadis ve'l-mu'âsır*, s. 18.

¹⁷ Muhammed Sâlih el-Câbirî, *eş-Şi'ru't-Tûnisîyyu'l-mu'âsır*, s. 23.

¹⁸ *Age*, s. 24.

¹⁹ Muhammed Sâlih el-Câbirî, *Târîhu'l-edebi't-Tûnisîyyi'l-hadis ve'l-mu'âsır*, s. 12.

²⁰ *Age*, s. 15.

²¹ *Age*, s. 16, 17.

²² *Age*, s. 16, 17.

onun yerini doldurmuştur. Yönetici ailelerden birinden gelen şair, hiç tereddüt etmeden bu avantajından vazgeçmiş ve sömürgecilere karşı halkın yanında yer almıştır.²³

el-Bedr dergisinde yazan Zeynu'l-Âbidîn es-Senûsî (1901–1965), ileride edebi hayatın aktifliğinde önemli bir rol oynayacak genç kalemlerden biriydi. 1921 yılında bu dergide faaliyetine başlayan Zeynu'l-Âbidîn es-Senûsî, çok geçmeden ayrılarak kendisine ait *el-Arab* adlı matbaa ve dergiyi kurdu (1923–1924). Matbaasında *el-Arab* dergisi dışında ayrıca kendisine ve arkadaşlara ait eserleri de basıyordu. Zeynu'l-Âbidîn es-Senûsî sonra *el-Âlem* (1930), daha sonra da *el-Âlemu'l-Edebî* (1930–1936) dergilerini çıkardı.

el-Âlemu'l-Edebî dergisi bu dönemde diğer dergilerin önüne geçti. Edebi uyanışın öncüsü olarak genç edebiyatçılara gayret ve şevk verdi. Bu gençlerden bir kısmının meşhur olmasını sağladı. Bunlardan biri de Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'ydi.

el-Âlemu'l-Edebî'de şiirler yayımlanan şairlerden Abdurrazzâk Kerbâke, Mustafâ Ağa, Mahmud Burkıba, Saîd Ebû Bekr, Muhammed el-Hâdî el-Medenî, Mustafâ Harîf adlarını duyurmayı başardılar. Ancak bunlardan tartışmasız olarak en parlak isim Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'ydi. Zeynu'l-Âbidîn es-Senûsî, daha en başından onun dehasını keşfetmiş ve büyük bir destek vermişti; hattâ divan halinde çıkmadan çok önce (1927) onun şiirlerini müsveddelerinden kopyalayarak *14. Yüzyıl'da Tunus Edebiyatı* adlı kitabında yayımlamıştı.

el-Âlemu'l-Edebî'de yetişen ve adını duyuran Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, bu sıralarda "*el-Hayâlu's-şi'ri inde'l-Arab(Araplarda şiirsel imaj)*" adlı bir konferans verir. Bu konferans etrafında çıkan tartışma Apollo çevresinin dikkatini çeker ve bu topluluğa üye olarak kabul edilir. Topluluğun aynı adı taşıyan dergisinde şiirleri yayımlanmaya başlayan şair, adını bütün dünyaya bu dergiden duyurur.

3. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin 'Kısa' Hayat Hikayesi

Ebu'l-Kâsım b. Muhammed Bulkâsım eş-Şâbbî Tunus'un güneyinde hurması bol vahaların bulunduğu bölgenin merkezi olan Tozar vilayetinin eş-Şâbbe köyünde 1909 yılında²⁴ 25 yıl sürecek kısa hayat serüvenine başlar.

Babası Şeyh Muhammed b. Bulkâsım eş-Şâbbî, Tunus tarihinde hicrî onuncu yüzyıldan beri dinî, dünyevî ve kültürel bakımdan önemli bir ko-

²³ Mâcîd el-Hakavâtî, 'Adnân Câbir, *Muhtârât mine's-şi'ri'l-'Arabî fi'l-karni'l-'işrin (I)*, s. 494.

²⁴ Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *el-A'mâlu'l-kâmile li-Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1997, II, s. 3.

numa sahip olan “eş-Şâbbiyye” sülalesinden gelmekteydi. el-Ezher mezunlarından olan Muhammed b. Bulkâsım eş-Şâbbî, daha sonra Tunus’ta ez-Zeytûne’de iki sene daha okumuş ve şer’î kadı unvanını kazanabilmek için gereken tatvî diplomasını almıştı.²⁵

Babasının hâkim (kadı) olmasından dolayı Şâbbî, doğduğu yerde çok kalmamıştır. Yirmi sene boyunca Tunus’un çeşitli yerlerini ailesiyle beraber dolaşmış ve çeşitli çevrelerle tanışmıştır. Bu arada lehçeleri de iyice öğrenmiştir.²⁶

Şâbbî, beş yaşındayken geleneksel mahalle mektebinde öğrenim hayatına başladı. Dokuz yaşına geldiğinde Kur’an’ın tamamı ezberindeydi. Mahalle mektebinin yanında babası da öğrenim hayatının bu ilk kısmında önemli ölçüde katkıda bulundu. Bazı dinî, tasavvufî, felsefî kitapları babasının kütüphanesinden okudu. Daha sonra 1920 yılında yaklaşık on iki yaşındayken Arap-İslam medeniyeti içinde önemli bir eğitim yeri olan ez-Zeytûne’ye gönderildi. Burada Kur’an-ı Kerim ve Arapça eğitimi alarak 1927 yılında mezun oldu. Daha sonra Tunus Hukuk Fakültesine kaydoldu ve buradan da 1930 yılında mezun oldu.²⁷

Şâbbî’nin çocukluk ve gençlik döneminde akranlarına benzemediği, son derece duygusal olduğu, uzun süre tek başına kaldığı, derin derin düşüncelere daldığı anlatılmaktadır. Bu sakin ve sessiz hali, arkasından fırtınalar kopan denizin sessizliğine benzetilmiştir.²⁸ Kardeşi el-Emîn eş-Şâbbî’nin belirttiğine göre ilk şiirini 18 Temmuz 1924’de yazmıştır.²⁹ Doğum tarihinin 1909 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ilk şiirini on beş yaşında yazdığı anlaşılmaktadır.

Şâbbî’nin hayatının son dönemi, arka arkaya gelen ve şiirlerinde önemli değişime sebep olan acılarla doludur. 1927 yılı içerisinde sevgilisinin trajik bir şekilde zamansız ölümü onu büyük bir üzüntüye sokar. Bu durum “Ma’temu’l-Hubb (Aşk Matemi, Ağustos 1927)”³⁰ ve “Cedvelu’l-Hubb

²⁵ *Age*, II, s. 3.

²⁶ *Age*, II, s. 3.

²⁷ Salma Khadra Jayyusi, *el-İtticâhât ve’l-harekât fi’ş-şî’ri’l-Arabiyyi’l-hadîs*, ter. Abdülvahîd Lu’lue, Merkezu Dirâsâti’l-Vahdeti’l-Arabiyye, Beyrut, 2007, s. 431.

²⁸ Ni’mât Ahmed Fuâd, *Şu’arâ selâse: İbrâhîm Naci, Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî, el-Ahtalu’s-Sagîr*, el-Hey’etu’l-Mısriyyetu’l-‘Âmme, 1987, s. 129.

²⁹ Fahrî Ahmed Hasen, *Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî-Dirâse fî hayâtîhi ve edebîh*, Basılmamış master tezi, Câmiatu’l-Ezher, Kulliyetu’l-Lugati’l-Arabiyye, ed-Dirâsâtu’l-Ulyâ, 1973-1974, s. 23.

³⁰ Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî, *Dîvânu Ebi’l-Kâsım eş-Şâbbî*, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 2005, s. 77.

(Aşk Deresi, Ağustos 1927)³¹ adlı şiirlerinde açıkça görülmektedir. Yaklaşık iki yıl sonra 1929'da 22 yaşındayken kalp büyümesi hastalığına yakalandığını öğrenir. Evlenirse acılarının biraz hafifleyeceğini düşünen babasının ısrarı üzerine, onu kırmamak için mutsuz bir evlilik yapar. Bir süre sonra çok sevdiği babasını kaybeder. Bu ölüm onu daha derinden etkiler, en büyük acısı olur.

Çektiği acılar Şâbbî'yi genç yaşta olgunlaştırır, derinlere yolculuk yapmasını ve saf insanî tarafa yönelmesini sağlar.³² Son zamanlarını, uzlete çekilip okuma ve düşünmeyle geçirir. Sonunda kendisini derin bir romantizm içinde bulur ve zaman zaman şiddetli bir karamsarlık duygusuna teslim olur.³³ 1934 yılının yaz mevsiminde, o zamana kadar yazdığı şiirlerini, Mısır'da bastırmak niyetiyle *Eğâni'l-Hayât* adını verdiği bir divanda toplar; fakat hastalığı ağırlaştığı için yataktan çıkamaz ve başkentteki İtalyan hastanesine yatırılır. Şâbbî, 1934 yılının Ekim ayının dokuzunda "tatmak istediği" ölümle buluşur. Cenazesi doğum yeri olan eş-Şâbbe'ye götürülür ve orada toprağa verilir.³⁴

4. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin Şiir Serüveni

Şâbbî Arap topraklarında uyanış ve ıslah rüzgârının estiği, Batı'dan romantik edebiyatın ve el-Mehcer edebiyatının şaheserlerinin geldiği bir zamanda yaşamıştır. Bütün bunlar onun şiirsel yaratıcılığına yansımış ve bunların sonucunda da kontrolsüz duygularla donatılmış bir divan ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar hüznün yönü öne çıksa da, bu divan iki dünya savaşı arasındaki Tunus gençliğinin içinde bulunduğu şaşkınlık ve endişeyi en açık bir şekilde gösteren bir yansıma olarak nitelendirilmiştir.³⁵

Şâbbî'nin edebi alanda en çok ses getiren işi 1929 yılında el-Haldûniyye kulübünde verdiği "*el-Hayâlu's-şi'ri inde'l-Arab (Araplarda şiirsel imaj)*" adlı konferans olmuş ve Şâbbî'nin ilk konferansı olmasına rağmen büyük yankı uyandırmıştı. Bir yıl sonra Zeynu'l-Âbidîn es-Senûsî'nin önsözüyle ve kendi matbaasında (Matbaatu'l-Arab) kitap olarak basılan bu konferansta ortaya koyduğu düşüncelerinde Şâbbî, kendi neslinden öncü şairlerin en cüretkârı olduğunu ortaya koymuştu.

³¹ *Age*, s. 167.

³² Hannâ el-Fahûrî, *el-Câmi' fi Târîhil-Edebil-'Arabî (el-Edebul-Hadîs)*, Beyrut, 1986, II, s. 556.

³³ *Age*, II, s. 557.

³⁴ Sehar 'Abdullah 'İmrân, *Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî 'Abkariyyetun ferîde ve şâ'iriyetun muteceddide*, Dâru'l-Ba's, Dimeşk, 2009, s. 14.

³⁵ Mahmûd Tarşûne, *Mebâhis fi'l-edebi'l-Tûnisiiyi'l-mu'âsır*, el-Matâbi'u'l-Muvahhade, Tunus, 1989, s. 12.

Teorik düzlemde klasik edebiyata yaptığı eleştirilerin boyutu devrim niteliğinde bir fenomen ortaya çıkarmıştı. Yeni bir edebiyatın yaratılması uğrunda geçmişe yönelttiği bu eleştiriler çok ağır bulunmuş, Mihâil Nuayme (1889–1988), Abbâs Mahmûd el-Akkâd (1889–1964) ve Cubrân Halîl Cubrân (1883–1931) da aralarında olmak üzere, o ana kadar kimsenin, bu boyutta bir eleştiri yapmadığı belirtilmiştir.³⁶ Klasik ekol taraftarlarını kızdıran bu kitabın ünü Tunus sınırlarını aşmış diğer Arap topraklarında da tartışılmaya başlamıştı. Şâbbî'nin fikirleri yenilikçi çevrelerde bile ihtiyatla karşılanmış, 1933 yılında *Apollo* dergisinin 7. sayısında Muhtâr el-Vekîl tarafından yazılan bir eleştiride, klasik dönem şairlerinin hayalden (imgeden) nasiplerinin olmadığı şeklindeki görüşün haksızlık olduğu örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır.³⁷

Genç yaşta ölmesine rağmen kısa zamanda şiiri olgunluğa ulaşan ve arkasında bir de divan bırakmayı başaran Şâbbî, 20. yüzyılın ilk yarısında Tunus şiirinde yüksek seviyeye ulaşmış, hatta altmışlı yıllar öncesi Kuzey Afrika'da tek öncü şair olarak kabul edilmiştir.³⁸ Bu yüksek seviyedeki şiir anlayışının oluşmasının arkasında yatan sebeplerden en önemlisinin, çeşitli edebiyat ekollerine ait eserlerden çok okuması olduğu söylenmiştir.³⁹

Şâbbî'nin şiiri, ulaştığı noktaya gelinceye kadar çeşitli aşamalardan geçmiştir. Daha önce belirtildiği gibi Şâbbî ilk önce klasik kitaplarla edebiyat dünyasına giriş yapmıştı. *el-Egânî*, *Subhu'l-a'sâ*, *el-Kâmil*, *el-Emâlî*, *el-Umde*, *el-Meselu's-sâir*, *eş-Şi'ru ve 'ş-şuarâ*, *el-Ikdu'l-ferîd*, *es-Sînâateyn* gibi Arap edebiyatının temel kaynaklarını okumaya uzun zaman ayırdı.⁴⁰ Klasik dönem şairlerinden Ebu'l-Alâ el-Me'arrî (ö.449/1057), İbnu'r-Rûmî (ö.283/896) ve İbnu'l-Fârid'in (ö.632/1235) şiirlerine aşina olduğu⁴¹ ve bu şairlerden büyük ölçüde etkilendiği söylenmektedir.⁴²

Klasik Arap edebiyatı içinde en çok Endülüs şiirinden etkilendiği, ilk şiirlerini yazmaya başladığında nazım tarzı, hayatı tasavvur (algılama) biçimleri yönünden Endülüs şairlerini taklit ettiği, sonuçta şiirinin sanki Endülüs

³⁶ Salma Khadra Jayyusi, *el-İtticâhât ve 'l-harekât fi 'ş-şi'ri 'l-Arabîyyi 'l-hadis*, s. 68, 432.

³⁷ Muhtâr el-Vekîl, "el-Hayâlu 'ş-ş'i'ri inde 'l-Arab", *Apollo*, No. 7 (1933), s. 833–834.

³⁸ Salma Khadra Jayyusi, *el-İtticâhât ve 'l-harekât fi 'ş-şi'ri 'l-Arabîyyi 'l-hadis*, s. 68, 379.

³⁹ Fahrî Ahmed Hasen, *Ebu'l-Kâsum eş-Şâbbî-Dirâse fî hayâtihî ve edebih*, s. 118.

⁴⁰ *Age*, s. 119; Salma Khadra Jayyusi, *el-İtticâhât ve 'l-harekât fi 'ş-şi'ri 'l-Arabîyyi 'l-hadis*, s. 431.

⁴¹ M. M. Badawi, *A critical introduction to modern Arabic poetry*, Cambridge University Press, 1975, s. 157.

⁴² Ahmed Kabbîş, *Târîhu 'ş-Şi'ril-'Arabî*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1971, s. 566.

şairlerinden birine aitmiş gibi olduğu, “el-Gazâlu’l-Fâtin (Büyüleyici Ceylan, Şubat 1923)” adlı şiirinde bu durumun açıkça görüldüğü belirtilmiştir.⁴³

*Gömlek giymiş, güzel bir ceylana bağlandım.
Sonra onun güzel davranışından kalp âşık oldu.
Göz ucuyla bakışı kalbi büyüledi,
Okuyup üfleseydi, ağız tadı bozulmazdı.⁴⁴*

Şâbbî’nin klasik edebiyat etkisi altında kalması uzun sürmez. Batı’dan yapılan tercüme ve Batı edebiyatı etkisiyle yazılmaya başlayan kitaplar ve şiirler okumaya başladığında yeni bir çekim alanına girer. Yeni ekoller Şâbbî’yi etkisi altına alır. Başkentte geniş bir çevrede ve özgürlük ortamında kendisini bulan Şâbbî, buradaki dokuz yıllık hayatı boyunca kültürel düzeyde çok şey elde eder. Edebi faaliyetlere ciddi bir şekilde katılır. Eğitimde reform çağrılarında aktif rol oynar. “Müslüman Gençler Derneği”, “Edebî Kulüp” gibi cemiyetlerin kurulmasında öncülük eder.⁴⁵ Derslerden boş kalan vakitlerini “el-Haldûniyye”nin kütüphanesinde ya da Kudamâu’s-Sâdıkiyye”nin kütüphanesinde eski ve yeni edebiyat eserlerini okuyarak geçirir. Mısır, Suriye, Irak ve el-Mehcer çağdaş edebiyatını sıkı bir şekilde takip eder. Tâhâ Hüseyin (1889–1973), el-Manfalûtî (1872–1924), el-Akkâd,⁴⁶ el-Mehcer edebiyatçılarından İliyyâ Ebû Mâdî (1889–1957), Mihâil Nuayme, Cubrân Halîl Cubrân takip ettikleri arasındaydı.⁴⁷

Müslüman toplumları derin bir sarsıntıya uğratan Batı medeniyetinin ekonomik ve askeri gücü, buralarda, biri geleneğin etkisinde, diğeri de Batı Medeniyetinin etkisinde kalan iki temel eğilim ortaya çıkarmıştı. Her alanda görülen bu iki eğilimin edebiyata yansımaması elbette düşünülemezdi. Nitekim eski edebiyattan yana olanlara itiraz eden ve yenilik yapmanın gereğinden bahseden bazı edebiyatçılar ortaya çıkmaya başlamıştı. Belirtileri 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlayan ferdî plandaki bu yenilikçi çabalar 20. yüzyılın başlarında hız kazanmış ve giderek bazı grupların ortaya çıkması şeklinde kendini göstermeye başlamış ve bu gruplar daha sonra da birer edebi ekol haline dönüşmüştü. Böylece ortaya iki temel ekol çıkmıştı: Her şeyiyle eski edebiyattan yana olan klasik ekol ve Batı medeniyetiyle bir şekilde ilişki kurmuş entelektüellerden oluşan grupların

⁴³ Hannâ el-Fahûrî, *el-Câmi ‘fi Târîhil-Edebil-‘Arabî (el-Edebul-Hadis)*, II, 557.

⁴⁴ Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî, *Dîvânü Ebi’l-Kâsım eş-Şâbbî*, s. 107.

⁴⁵ Rıdvân İbrâhîm, *et-Ta’rif bi’l-edebi’l-Tûnisî*, ed-Dâru’l-Arabiyye li’l-Kuttâb, Tunus, 1397/1977, s. 106.

⁴⁶ Salma Khadra Jayyusi, *el-İtticâhât ve’l-harekât fi’ş-şî’ri’l-Arabiyyi’l-hadis*, s. 431.

⁴⁷ *Age*, s. 431; Ahmed Kabbiş, *Târîhu’ş-Şî’ril-‘Arabî*, s. 566.

liderlik ettiği Batı etkisindeki yeni ekoller. el-Mehcer, ed-Dîvân ve Apollo ekolleri bunlardandı.

el-Mehcer ekolü, Şam bölgesinden (Suriye, Lübnan, Filistin) 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çeşitli sebeplerle Amerika'ya göç eden Araplar arasında ortaya çıkmıştır. Bunlar bir araya gelerek dernekler ve kulüpler kurmuşlar; gazete ve dergiler çıkarmışlardır. Bu gazete ve dergilerde yazan şairler ve edebiyatçılarla birlikte “el-Mehcer” ekolü olarak isimlendirilen ve modern Arap edebiyatına önemli ölçüde katkıda bulunan edebi bir ekol de ortaya çıktı. İki farklı koldan ilerleyen el-Mehcer ekolünün biri New York'ta 1920 yılında Şam göçmenlerinin kurduğu ve öncülüğünü Cubrân'ın yaptığı “er-Râbitatu'l-Kalemiyye”dir. Bu topluluğun hedefi Arap şiiri ve nesrinde yenilik ruhunu aşlamak, gelenekçilikle mücadele etmek, edebiyatın hayatla olan bağını derinleştirmek, edebi tecrübenin daha geniş ufuklara açılmasını sağlamaktır.

el-Mehcer ekolünün Şâbbî üzerindeki etkisi büyük olur.⁴⁸ Belki de bu ekolün yazdıklarını okuduktan sonra eski edebiyatla bağlarını koparmıştır. el-Mehcer ekolünün Şâbbî'deki etkisi, şiirde dille ilgili bağlayıcılıklara, kafiye ve eski olan her şeye karşı çıkmasında,⁴⁹ iğneleyici eleştirisinde, acı çeken insanlık üzerine eğilmesinde, hareketsiz hayatla acı bir şekilde alay etmesinde belirgin bir şekilde görülmektedir.⁵⁰ el-Mehcer edebiyatçıları içinde özellikle Cubrân'ın etkisinin çok bariz olduğu ifade edilmektedir.⁵¹ Halife Muhammed et-Telîsî bu etkiyi karşılaştırmalı metinlerle *eş-Şâbbî ve Cubrân* adlı kitabında göstermeye çalışmıştır.⁵² et-Telîsî, Şâbbî'nin, Cubrân'ın yetenekli bir öğrencisi olduğunu, onun sanatsal özelliklerinden ve hayat felsefesinden en belirgin unsurlar olan aşkı, özgürlüğü ve isyanı aldığını, edebi çerçevesini bunlarla oluşturduğunu belirtmektedir.⁵³

ed-Dîvân ekolü, adını, Abbâs Mahmûd el-Akkâd, İbrahim Abdulkâdir el-Mâzinî ve Abdurrahmân Şukrî'nin 1921 yılında eleştirel nitelikli olarak yayımladıkları *ed-Dîvân* isimli kitaptan almıştır. Romantik eğilimli bu topluluk, Ahmed Şevkî (1868–1932), Hâfız İbrâhîm (1871–1932) ve Halîl Mutrân (1871–1949) neslinden sonra gelen ve Batı kültürüyle donanmış yeni neslin öncüsü sayılmaktadır. Bu topluluk kendini ifade etmeye, şiiri hayatın

⁴⁸ M. M. Badawi, *A critical introduction to modern Arabic poetry*, s. 566.

⁴⁹ Ahmed Kabbîş, *Târîhu 'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1971, s. 566.

⁵⁰ Hannâ el-Fahûrî, *el-Câmi' fi Târîhil-Edebil-'Arabî (el-Edebul-Hadis)*, II, s. 558.

⁵¹ Salma Khadra Jayyusi, *el-İtticâhât ve'l-harekât fi 'ş-Şi'ri'l-'Arabîyyi'l-hadis*, s. 431; Badawi, s. 158.

⁵² Halife Muhammed et-Telîsî, *eş-Şâbbî ve Cubrân*, ed-Dâru'l-'Arabîyye li'l-Kitâb, 1978, s.123.

⁵³ *Age*, s. 47.

gürültüsünden ve patirtısından kurtarmaya, şiirde konu bütünlüğüne, kafiye çeşitliliği ve tek bir kafiye bağından kurtulmaya, manaya, derin ve felsefi düşünce eğilimine önem vermiş; eşyanın özünü tasvir etme, dış görünüşünden uzak durma, tabiatı tasvir etme, tabiatın derinliklerine dalma ve ötesi hakkında kafa yorma gibi konular üzerinde durmuştur.

Şâbbî, ed-Dîvân ekolünden de açık bir şekilde etkilenmiş ve şiir anlayışı el-Akkâd'ın şiir anlayışına yaklaşmıştır.⁵⁴ Yabancı dil bilmeyen Şâbbî, Batı edebiyatını bu topluluğun yaptığı tercümelere okumuştur. Bu tercümelere de en çok romantikleri okumuş⁵⁵ ve bunlardan Lamartin, Goethe gibi edebiyatçılardan büyük ölçüde etkilenmişti.⁵⁶

Apollo ekolü, 1932 yılında Ahmed Zekî Ebû Şâdî öncülüğünde ortaya çıkmış romantik eğilimi ağır basan bir şiir hareketidir. Bu hareketin ortaya çıkışını, klasik ekol taraftarları ile ed-Dîvân çevresi arasında süren çekişmeler hazırlamıştır.

Apollo ekolü, Şâbbî'nin doğrudan doğruya etkilendiği ve yenilikçiliğiyle farklı bir kategori içinde yer alan bir ekoldü. Adını, 1932 yılının Eylül ayında ilk sayısını çıkardığı dergiden almaktaydı. *Apollo*'nun bu ilk sayısının başında yer alan bir manzumede Ahmed Şevki (1868–1932) dergiyi “Ukâz'ın bir yansıması” olarak nitelendirmekte ve ortaya çıkaracağı “muallaka” şairlerini beklemekteydi.⁵⁷

el-Hayâlu 'ş-şi'ri inde 'l-Arab (Araplarda şiirsel imaj) adlı konferansı/kitabı etrafında koparılan fırtına Apollo grubunun dikkatini çekmekte gecikmez. Kitap olarak yayımlandıktan sonra aradan üç yıl geçmesine rağmen *Apollo* dergisinde yayımlanan ve yukarıda bahsedilen eleştiri yazısı üzerine Şâbbî bir cevap yazısı gönderir.⁵⁸ Böylece Ahmed Zekî Ebû Şâdî ile Şâbbî arasında kısa sürecek bir arkadaşlık başlar. Şâbbî'nin bir yıl sonra hayata veda edeceği zamana kadar yirmi civarında şiiri bu dergide yayımlanır⁵⁹ ve artık bir Apollo şairi olarak, Arap dünyasının tamamında adını duyurur. Şâbbî'nin şiirleri yayımlanmadan birkaç ay önce vefat eden Ahmed Şevkî Bey görememiş olsa da beklentisi gerçekleşmiş ve bu modern “Ukâz”da ortaya bir “muallaka” şairi çıkmıştı.

⁵⁴ Fahrî Ahmed Hasen, *Ebu 'l-Kâsım eş-Şâbbî-Dirâse fi hayâtihi ve edebih*, s. 120.

⁵⁵ *Age*, s. 119.

⁵⁶ Salma Khadra Jayyusi, *el-İtticâhât ve 'l-harekât fi 'ş-şi'ri 'l-Arabiyi 'l-hadis*, s. 432.

⁵⁷ Ahmed Şevkî, “Tasdîr”, *Apollo*, No. 1, 1932, s. 2.

⁵⁸ Ebu 'l-Kâsım eş-Şâbbî, “el-Hayalu 'ş-şi'ri inde 'l-Arab”, *Apollo*, No. 10, 1933, s. 1172–1175.

⁵⁹ Derginin 8. sayısında (1933, Nisan) yayımlanan ilk şiiri “*Salavatun fi heykeli 'l-hubb: Aşk mabedinde dua*” adlı gazelidir.

5. Şâbbî'nin Romantizmi ve Şiirlerinde Romantik Öğeler

Arapça'da “el-edebu'l-ginâ” ya da “el-edebu'l-viddân” denilen⁶⁰ romantizm, İngiltere'de XVIII. yüzyılın başlarında, Almanya'da ise aynı yüzyılın ortalarında, daha sonra da Fransa'da ortaya çıkan ve XIX. yüzyılın başından itibaren bütün Avrupa'da yarım asır boyunca hâkim olan sanat/edebiyat akımıdır.⁶¹

Köken olarak, Roma İmparatorluğunda halkın konuştuğu bozulmuş Latinceye verilen ad olan “romance” kelimesinden gelen Romantizm kavramı zamanla, halkın ilgi duyduğu olağanüstülüklerle dolu tabiat güzelliklerinin anlatıldığı şiir ve nesir türü eserlerin bu niteliğini belirten sıfat olmuştur.⁶²

Rasyonalizmin söz konusu olduğu XVIII. yüzyılda kelimenin manasında belli bir kayma olmuş ve “gerçek dışı, hayalî, duygusal” manasında kullanılmıştır.⁶³ Kelimeyi bugünkü manasına yakın bir biçimde ilk kullanan kişi J.J. Rousseau'dur.⁶⁴

Romantizmin kesin bir tanımı yapılamamaktadır. Onun ruhunun belli bir kalıpta ifade edilmeye elverişli olmadığı ileri sürülmüştür. Romantizm sonsuz bir oluşumdur. Romantizm kendine özgü bir hayat tarzıdır.⁶⁵

Eski olan her şeye karşı çıkma, ferdiyetçilik, tabiatla kaynaşma, yumuşak mistisizm, aşırı duygusallık, düşüncelere dalma, içe kapanıklık, melankoli, bezginlik, huzursuzluk gibi kişisel özelliklerin romantik yaratılışın karakteristik özellikleri olduğu belirtilmektedir.⁶⁶ Romantiklere göre hayat durgun değişmez bir şey değildir, hayat sonsuz bir oluşumdur, sürekli değişimler zinciridir. Felsefe de bir hayat felsefesi olmalı, hayatın anlamını, amacını verebilmelidir. Hüzün ve ironi romantiklerin belli başlı iki hayat tutumudur. Hüzün tatmin olmayan bir sonsuzluk özleminin belirtisi sayıldığı için kutsaldır. İroni ise hüznle hem akrabadır, hem de onun karşıt kutbudur. İroni, sanatçının kendi eseri de dâhil olmak üzere her şeyin üstüne çıkarak kuşbakışı bakmasını sağlar. Bu tutumda karşıtların üstüne çıkıp sonsuza

⁶⁰ Muhammed 'Abdulmun'im Hafâcî, *Medârisu'n-nakdi'l-edebiyi'l-hadis*, ed-Dâru'l-Mısıriyyetu'l-Lubnâniyye, Kahire, 1995, s. 155.

⁶¹ İsmail Çetişli, *Batu Edebiyatında Edebî Akımlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, s. 67.

⁶² *Age*, s. 67.

⁶³ Gürsel Aytac, *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 233.

⁶⁴ İsmail Çetişli, *Batu Edebiyatında Edebî Akımlar*, s. 67.

⁶⁵ Gürsel Aytac, *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*, s. 235.

⁶⁶ Muhammed 'Abdulmun'im Hafâcî, *Medârisu'n-nakdi'l-edebiyi'l-hadis*, s. 155.

açılma ve nihai olarak da karşıtlardan kurtulup ahenge ulaşma isteği vardır.⁶⁷ İşte bu sentez ideali, Romantizmin genel hayat anlayışıdır. Romantiklerin tabiat anlayışının da temeli budur. İnsan tabiattan ayrı bir şey değil, onun bir parçasıdır.⁶⁸ İnsana da aynı şekilde bir bütün olarak bakarlar. Beden ve ruh, düşünce ve duygu ayırımına şiddetle karşı çıkarlar.⁶⁹

Romantizm akımı diğer ülkelerde batılı yazarlardan ve şairlerden yapılan tercümelemlerle tanınmış ve kendisine hemen taraftar bulmuştu. Arap dünyasında bu Batılı edebiyatçılardan ilk çeviriler Mısır'da yapılmaya başladı. Romantik yöneliş, hem edebi hem de eleştirel olmak üzere iki düzeyde Arapların Batıyla etkileşimini sağlayan ana yönelişlerden biri oldu.⁷⁰ Mısır'da Mutrân, Şükrî, Ebû Şâdî, el-Mâzinî, el-Akkâd, Mısır dışından eş-Şâbbî, Ebû Mâdî, gibi şairler modern Arap şiirinde ilk romantikler oldular.⁷¹

Şâbbî'nin sıkı takipçisi olduğu el-Mehcer, ed-Dîvân ve Apollo çevreleri romantik eğilimli edebiyatçıların oluşturduğu çevrelerdi. Bir takım arayışlardan sonra bu ekollerin etkisinde kalan Şâbbî, Arap dünyasındaki ilk romantikler arasında yerini aldı. Hüzün, karamsarlık, bezginlik, tabiata sığınma gibi romantizmin en belirgin özellikleri Şâbbî'nin şiirlerinin vazgeçilmez öğeleri oldu. Aslında bir bakıma hayatı buna zorlamıştı; kısa zaman aralıklarıyla aniden karşı karşıya kaldığı ölümler, hastalık, trajedi, felaket adeta şairi bir hüzün deryasına atmıştı. Fransız işgaliyle birlikte ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı durum onu fazlasıyla üzmemekteydi. Böyle bir ortamda birden bire zamansız bir şekilde çocukluk aşkını kaybetmesi şairi derin hüznü sokmuş ve uzun süren melankolik bir halin esiri yapmıştı. O sıralarda arka arkaya yazdığı "Ma'temu'l-Hubb (Aşk Matemî, Ağustos 1927)" ve "Cedvelu'l-Hubb (Aşk Deresi, Ağustos 1927)" adlı şiirlerinde bu hüznü açıkça görülmektedir:

*Ah bilsem keşke
Hangi kuş
Duyar hüzünleri, kalplerin derinliklerinde feryat eden
Sonra fecirde kısık ağlama sesleriyle
Huşû ve hüzün içinde?*

⁶⁷ Gürsel Aytaç, *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*, s. 235.

⁶⁸ *Age*, s. 236.

⁶⁹ *Age*, s. 236.

⁷⁰ Mijân er-Ruveylî, Sa'd el-Bâzi'î, *Delîlu'n-nâkidi'l-edebî*, el-Merkezu's-Sekâfîyyu'l-'Arabî, ed-Dâru'l-Beydâ, 2002, s. 360.

⁷¹ Muhammed 'Abdulmun'im Hafâcî, *Medârisu'n-nakdi'l-edebîyyi'l-hadis*, s. 155.

Bilmiyorum

Hangi şey

*Serçeleri benim için dilsiz kıldı,
Duygu öldü mü acaba tüm evrende
Kuşların son nefeslerinde bile.
Yoksa bulutların arkasında mı ağladı?*

Karanlıklarda

Fısıldıyorum

*Kabrin kulağına hıçkırıklar ve hüznlerle
Sonra dinliyorum, belki duyarım ahlarımın cevabını
Ve bakıyorum, sadece benim sesim!*

Ve sesleniyorum:

Ey gönlüm!

*Sevdiğin öldü! Bu mezarın kucağında sevgili
Ağla ey kalp, içindeki eriten hüznle
Ağla ey kalp, tek başına!⁷²*

Bundan sonra artık hayatı eskisi gibi olmayacaktı:

*Daha dün hayatım gülümseyen gök gibiydi
Bugün, asık suratlı mağaraların derinlikleri sanki
Güzel düşlerim arasında bir derem vardı
Aşk seli akardı içinde, tertemiz, durmadan.
Dalgalar koşardı çocukluk düşleri gibi tebessüm ederek,
Beyaz berrak güleç bir halde, tepelerdeki çiçekler gibi,
Cennet perileri gibi salınarak tarlalar arasında.*

.....

*Daha dün hayatım gülümseyen gök gibiydi
Bugün, asık suratlı mağaraların derinlikleri sanki
Yerinde duran kaynak elem vadisinde akar oldu
Kayalar arasında tökezleyerek, karanlıklara gömülerek
Solun o aşkın dalgaları kuruttu onu
Gözyaşları fıskırdı, yağmur gibi yağdı
Üzerini kapattı varlığın hüznlerinin kesif bulutları.⁷³*

Şiirlerin yazılış tarihine bakılırsa şair bu sırada on dokuz yaş civarındadır. Çok geçmeden yeni bir hüzn dalgasıyla karşı karşıya kalır, kalp büyümesi hastalığına yakalandığını öğrenir. Arkasından, zaman şaire fazla müh-

⁷² Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, "Ma'temu'l-Hubb", *Divânü Ebi 'l-Kâsım eş-Şâbbî*, s. 77-78.

⁷³ "Cedvelu'l-Hubb", *Age*, s. 167, 169.

let vermeden 1929 yılının Ekim ayı başlarında yeni bir felaketle buluşturur; çok sevdiği babasının ölümüyle karşı karşıya bırakır. Bu kayıp öncekinden çok daha ağır olur, büyük bir sarsıntı geçirir ve bir trajediyle baş başa kalır. Şiiri okuyan bu üzüntünün derinliğini hemen fark eder:

*Ey ölüm! Bağrımı parçaladın, felaketlerle belimi büktün
Beni yüksek yerden attın, benimle adamakıllı eğlendin
Kalbi kırık kaldım, kanadımı korkuyla topluyorum...
Bana katı davrandın,
Evrende beni ürkütücü yerlerden geçmeye çalışır halde bıraktın
Sevdiğim ve sırrımı açtığım kimsenin trajedisiyle başbaşa bıraktın.*

.....
*Ey ölüm! Bağrımı parçaladın, felaketlerle belimi büktün
Ey ölüm! Daha ne istiyorsun benden, içimi parçalamışken?
Hüzünlerle fikrimi kararttın,
Evrende tek başıma günahımla inler halde bıraktın,
Dolaşıyorum hayat çölünde
'Kabrim nerede acaba?' diyerek.
Daha ne istiyorsun?*

“Ya Mevtu! (Ey Ölüm!, Ekim 1929)”⁷⁴

Şair bu şiirini yayımlarken içinde bulunduğu trajediyi dile getirmek için ayrıca bir not düşer:

*“Bu (şiir), hüznler ve hatıralarla dolu nefsimin haykırılarından bir haykırış, hayat kayalarının üzerinde param parça olmuş bu kalbin kıymıklarından biridir. Bunları, Allah rahmet etsin, babamın vefatıyla uğradığım felaketi izleyen üzüntülü günlerde söyledim.”*⁷⁵

Bu şiir yayımlanmadan önce Ağustos 1929’da arkadaşı Muhammed el-Hileyvi’ye yazdığı bir mektupta üzüntüsünü şöyle dile getirmekteydi:

“Değerli Kardeşim, selam ve teşekkürden sonra; seninle konuşmak, içimi dökmek istiyorum. Kalemimi gezdirdiğin o yollarda sana yoldaşlık etmeyi, seninle beraber yürümeyi arzuluyorum; fakat ne ile? Hayat kayalarının paramparça ettiği bu kalple mi? Yoksa varlığın kasırgalarının darmadağın ettiği bu nefisle mi? Yoksa bu zayıf, karışık düşünceyle mi? Yoksa kapalı, şüpheli yarının yollarında başıboş dolaşan bu duyguyla mı? Ah, kardeşim! Hayat, böylesine kötü ve acı durumlara tahammül edebileceğinden daha

⁷⁴ Age, s. 85–86.

⁷⁵ Age, s. 85.

korkunçmuş. Zaman denizi, kişinin dalabileceğinden daha ürkütücü ve gör-
düğüm kadarıyla, isyanında zorba, zorbalığında da güçlü.”⁷⁶

Mektubun devamında Allah’a hitap ederek şikâyetinde bulunur:

“Ah, Rabbim! Beni öyle mutsuz ettin ki, kullarından başka birini etme-
din! Rabbim! Sana küfretmeyen, nimetlerini inkâr etmeyen bir kulun oldu-
ğum halde bana azap ettin! Rabbim! Merhamet et, kaderin yükü çok ağır
geldi.”⁷⁷

Aynı günlerde, dinsizlikle ve dine karşı olumsuz tavır takınmakla suç-
landığı⁷⁸ “İlellâh (Allah’a, Ekim 1929)” adlı şiirini yazar. Şiirine Allah’a is-
yanla başlar:

*Ey varlığın İlahı! Bunlar gönlümdeki yaralar
Sana musibetlerin şikâyet ettiği.
Bu, bir iç çekiştir
Unutkan göğün kulağına kederin ulaştırdığı.
Bu, mutsuzluğun ruhudur, sana sırrını açan
Duyuyor musun ey Allahım!
Aydınlık bir sabah içindeyken
Sen beni yeryüzünün karanlığına indirdin.”⁷⁹*

Sonra isyanı inkâr boyutuna ulaşır:

*Söyleyin bana, iddia ettikleri gibi,
İnsanoğlunun merhametli bir ilahı var mıdır,
İnsanları mutlu yaratan,
Onlara yardım eden, ilahi bir şefkatle bakan,
Onların varlığında kendi yüce ruhunu,
Sınırsız sanatının izlerini gören?
Doğrusu, ben bu dünyada göremedim onu
Ufkun ötesinde bir ilah var mıdır dersiniz?!...⁸⁰*

Derken birden kendine gelir ve şaşkın bir halde kalbini ve dudaklarını
sorgulamaya başlar:

*Bu yaptığın nedir ey ağlayan gönlüm?
Bu söylediğin nedir ey dudaklarım?”⁸¹*

⁷⁶ Age, s. 222.

⁷⁷ Age, s. 223.

⁷⁸ Hüseyin Yazıcı, “Tunus’ta Modern Arap Edebiyatı ve Ebu’l-Kâsım Eş-Şâbbî”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, No. 5, (Bahar 2002), s. 60.

⁷⁹ Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî, *Divânu Ebi’l-Kâsım eş-Şâbbî*, s. 178.

⁸⁰ Age, s. 180.

⁸¹ Age, s. 180.

En sonunda da içindeki fırtınalar diner ve samimi bir şekilde Allah'a yönelerek ondan af diler:

*Allahım! Kalbime keder söyletti (bunları),
Bağışla Allahım!
Umutsuzluk ve hüznün ayağı bastı
Yorgun, garip, zayıf kalbime ve parçalandı
İşte bunlar sıçrayan parçalar.
Sonsuz umutsuzluğunu sen affet (o kalbin).⁸²*

Bu ve benzeri şiirlerinden dolayı dinsizlikle ve dine karşı olumsuz tavır takınmakla suçlanmış, hakkında birçok eleştiri yazıları yayımlamıştır. Aslında, Şâbbî'de şüphe ve iman yan yanadır. Şâbbî'nin bu durumunun birçok nedeni bulunmaktadır. Şâbbî, hem dindar bir aile ortamında, hem de ez-Zeytûne gibi köklü geleneksel bir üniversitede sağlam bir dinî bilgi olarak yetişmiştir. Fakat İslam dünyasının tamamında entelektüellerin düştüğü duruma o da düşmüş; 18. ve 19. asırlarda Fransa'yı altüst eden ve birçok kişinin inançlarını sarsan rasyonalizmin etkisinde kalmıştır. Bu yüzden de zaman zaman iman ve şüphe arasında bocalamıştır.⁸³ Fakat bu durum sürekli olmamıştır. Zaten şairin kendisi de bu şiiri ruhunda fırtınalar koparken yazdığını, böyle fırtınaların devamlı olmayacağını ve o anda nasıl bir ruh hali içinde bulunduğunu şiirin başına koyduğu bir notla belirtir:

"Halden hale giren insan kalbine (bazen) psikolojik isyankâr krizler musallat olur. Bu krizlerde dünyanın bütün gerçekleri hakkında bir elem ve umutsuzluk fırtınası kopar. Bu krizlerle birlikte imân, hak ve güzellik kaidelelerinin tümü altüst olur; sarsılır. Sanki kendisiyle kainat arasındaki akrabalık ve yakınlık sona erer; kendisine yabancı olan bu dünyada bir yabancı haline gelir; sanki hayat, şefkate ve sürdürmeye değmeyecek, korkutucu, bıktırıcı bir oyalama sanatı olur. Fakat kaderlerdeki merhametten dolayı bu, geçici bir durumdur; devam etmez; ancak denizdeki fırtınanın devam ettiği kadar eder; önce durgunluğunu bozar; güzelliğini çirkinliğe, nağmelerini feryada, insicamını kargaşaya çevirir. Sonra fırtına diner; deniz durgun maviliğine, güzel nağmesine ve ebedî büyüleyici güzelliğine döner. Kanlı hüznülerle ve alevlerin sardığı elemelerle sarhoş bir haldeyken, bu isyankâr haletiruhiyenin etkisi altında aşağıdaki kasideyi yazdım."⁸⁴

Klasik sanat anlayışında sanatçı ile muhatabı arasında bir bağ vardı. Sanat muhatabını eğitir veya eğlendirirdi, ya da eğitirken eğlendirirdi. Ro-

⁸² Age, s. 180.

⁸³ Hüseyin Yazıcı, "Tunus'ta Modern Arap Edebiyatı ve Ebu'l-Kâsım Eş-Şâbbî", s. 60.

⁸⁴ Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *Divânü Ebi 'l-Kâsım eş-Şâbbî*, s. 178.

mantizm akımıyla birlikte bu bağ gevşer ve nihayet kopar. Artık sanatçı sadece kendi duygularını dile getirmeye başlar ve başkalarını hesaba katmaz.⁸⁵ Şâbbî'nin romantizmi de böyleydi ve aksi beklenemezdi. “İlellâh” şiiri, içinde fırtınalar koparken yoğun bir karamsarlığa düşmüş kimsenin feryadıdır, duyguların samimi bir şekilde dile getirilmesidir.

Batılı araştırmacılardan R. Marston Speight, Şâbbî'nin eğitimi boyunca Sünnî-Mâlikî bir Müslüman olarak yetişmesine rağmen, şiirlerinde bunun izine hemen hemen hiç rastlanmamasının bir sürpriz olduğunu; ancak bunun dine karşı açıkça bir başkaldırı anlamına gelmediğini, aksine hayatı boyunca iyi bir müslüman olarak tanındığını belirtir. Öte yandan, Tanrı hakkında kinizm (sinisizm) sınırına dayanacak kadar da serbest düşüncelerden çekinmediğini söyler.⁸⁶ Yazar şiirin tercümesini sadece “*Doğrusu, ben bu dünyada göremedim onu / ufkun ötesinde bir ilah var mıdır dersiniz?!...*”⁸⁷ beytine kadar vererek, bilerek veya bilmeyerek şaire bir haksızlıkta da bulunur. Buna göre, şiirin tamamından habersiz olan okuyucular, büyük bir ihtimalle Şâbbî'nin Allah'ı inkar ettiği fikrine varacaklardır. Şiirin son kısmında pişman olduğunu ve Allah'tan af dilediğini göremeyeceklerdir.

Şâbbî, çaresiz kaldığı felaketlerin acısını çekerken halkı unutmaz, topluma karşı kendisini sorumlu görür. Bu toplumun hem kendisinden kaynaklanan hem de sömürgecilerin siyasetlerinden kaynaklanan çok kötü durumdaki eğitim ve ekonomik durumunun farkındaydı. Bir asker ya da siyaset adamı olmayan Şâbbî, şiirleriyle, yazılarıyla, konferanslarıyla halkı uyardırmaya, onların yanında yer almaya çalışır. Bu çabalarıyla millî düzeyde kendisine sağlam bir yer edindiği kabul edilmiştir.⁸⁸

Toplumunu içinde bulunduğu karanlıktan aydınlığa çıkarmak için elinden geleni yapan fakat çabalarının sonuçsuz kaldığını gören şair, kendisini toplum içinde ümitsiz kalan peygamberlere benzetir ve halka karşı büyük bir öfke duyar:

*Ey halk! Keşke bir oduncu olsaydım
İndirseydim gövdelere baltamı.
Sel olsaydım keşke,
Aktığında kabirleri yerle bir eden.
Rüzgâr olsaydım keşke*

⁸⁵ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem yayınevi, İstanbul, 1994, s. 96.

⁸⁶ R. Marston Speight, “A Modern Tunisian Poet: Abu al-Qasim al-Shabbi (1909-1934)”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 4, No. 2, April 1973, s. 185.

⁸⁷ Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *Dîvânü Ebi 'l-Kâsım eş-Şâbbî*, s. 180.

⁸⁸ Mahmûd Târşûne, *Mebâhis fi 'l-edebi 'l-Tünisiyyi 'l-mu'âsir*, s. 12.

Yok etseydim toz dumanım içinde
 Çiçekleri boğan her şeyi.
 Kış olsaydım keşke
 Soğuğumla örtseydim
 Sonbaharın soldurduğu her şeyi.
 Keşke fırtınaların gücü olsaydı da bende,
 Ey halkım, savursaydım içimdeki isyanı sana
 Keşke kasırgaların gücü olsaydı bende...
 Fakat sen, çukur denecek bir mezarda
 Hayatını geçiren bir canlısın.
 Işıktan hoşlanmayan,
 Asırları alacakaranlık bir gecede geçiren,
 Aptal bir ruhsun sen.

“en-Nebiyu'l-Mechûl (Meçhul Peygamber, Ocak 1930)”⁸⁹

Şair, hiçbir şeyin yolunda gitmediği bu ortamda büyük bir karamsarlık içine düşer. Böyle durumlarda genellikle romantiklerin sığınacağı ve teselli bulacağı yer tabiattır:

Ormana gidiyorum ey halkım,
 Yalnız başıma üzüntümlle hayatı geçirmek için.
 Ormana gidiyorum, belki gömerim derinliklerine hüznümü
 Sonra unuturum seni elimden geldiğince,
 Çünkü sen, layık değilsin kadehime de şarabıma da.
 Kuşlara okuyacağım şarkılarımı,
 Gönlümdeki arzuları onlara açacağım.
 Çünkü hayatın anlamını bilir onlar,
 Duygular uyanıksa nefisler yücedir, bilirler.
 Mezarımı kazacak seller
 Taze, tatlı çam ağaçları altında.
 Durmadan ötecek kuşlar mezarımın başında,
 Üstümde fisiltıyla şarkı söyleyecek meltem
 Mevsimler gelip geçecek üzerimden,
 Nimetler içindeki geçmişimde olduğu gibi
 Ey halk! Küçük bir çocuksun sen,
 Toprakla oynayan.
 Gece ise karanlık...!

“en-Nebiyu'l-Mechûl”⁹⁰

⁸⁹ Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *Dîvânü Ebi 'l-Kâsım eş-Şâbbî*, s. 93–94.

⁹⁰ *Age*, s. 94.

Şair acılarının şiddetlendiği, hastalığının ağırlaştığı ve ölümün yaklaştığını hissettiği bir anda büyük bir karamsarlığa kapılır. “Fî Zıllı Vâdi’l-Mevt (Ölüm Vadisinin Gölgesinde, Nisan 1932)” adlı şiirinde karamsarlığı, ölümü tatma isteğine dönüşür:

... *Yapacak ne kaldı?
Dünyanın eğlencesinden
Ve zenginliğinden uzak, işte ben.
Yok oluşun karanlığına gömüyorum günlerimi,
Ağıtını bile yapamıyorum.
Dökülüyor ayaklarımın dibine
Hayat çiçekleri hüznü, bezdirici bir sessizlikle.
Kurudu hayatın büyüğü.
Ey fıgan eden gönlüm!
Haydi tadalım ölümü... Haydi!...*⁹¹

Bu beyitlerde bu korkunç kâinatın sırrını bilmek için ölümün gerçek bir giriş olduğunu itiraf eder. Yaşadığı günlerin ve o günlere ait tatlı hatıraların çabuk sona eren bir rüya olduğunu görür. O halde yapacak tek bir şey kalmıştır; mutsuzluğuna son vermesi için ölümden medet ummak.

Bu aşamadaki şiiri gür sesli olgunluk şiiridir. İçinde kopan fırtınaların ve meydana gelen depremlerin dışı vuruşudur. Yaşadığı varoluşsal problemlerin dışarıya fıskırmasıdır. et-Telîsî, Şâbbî’deki bu ölüm aşkını; büyüğü tükemiş, güzellik kaynaklarının suyu azalmış, olgunlaşmış çiçekleri solmuş olan bu karanlık dünyadan kurtulup gönlün huzura kavuşması için arzulanan olumlu, bilinçli bir yöneliş olarak izah etmektedir.⁹²

Romantizmde duygu önemli bir yer işgal etmektedir. Şiir ise duygunun ve insanın iç dünyasının biçimlenmesi olarak görülmüştür.⁹³ Bir duygu şairi olan Şâbbî, çocukluk günlerini hatırlayarak büyük bir burukluk içinde şimdiki haliyle karşılaştırır ve bu burukluğu “el-Cennetu’ d-Dâia (Kayıp Cennet, Ocak 1933)” adlı şiirinde dile getirir:

*Çocukluk, saflık, temizlik zamanında
Bülbülün, su arklarının ve çiçeklerin yaşadığı gibi yaşardım.
Dünya üstündekilerle dönsün ya da dönmesin aldırılmazdık.
Bugün ise sinirleri yorgun (bitkin), şuuru tutuşmuş yaşıyorum.
Duygusu tutuşmuş, büyük küçük (herşeyi) önemsiyorum.*

⁹¹ Age, s. 175.

⁹² Halife Muhammed et-Telîsî, eş-Şâbbî ve Cubrân, s. 91–92.

⁹³ Gürsel Aytaç, *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*, s. 236.

*Kalbimde hayat yürüyor, büyük kâinat ağır ağır ilerliyor.
Bu benim kaderim, ey insanlar, ne kötü bir kader!*⁹⁴

Şâbbî'nin duygu dünyası inişli çıkışlıdır. "Cennetu'd-Dâia"da olduğu gibi hüznünü, karamsarlığını kimi zaman sakin bir şekilde dile getirir, kimi zaman da "Zevbeatun fi Zalâm (Karanlıkta Bir Fırtına, Aralık 1933)" şiirinde olduğu gibi büyük bir öfkeyle. Bazen bu öfke o kadar şiddetlidir ki, tüm evreni hedef alır, elinden gelse onu yakmak, yıkmak istediğini haykırır:

*Avucumun içinde olsaydı günler,
Rüzgârla savururdum onları kum gibi
Ve rüzgâra derdim: Ey rüzgâr!
Götür onları, saç uzak dağlara,
Hatta ışığın ve gölgenin dans etmediği
Bir âlemde, ölüm yoluna.*

*Avucumun içinde olsaydı bu evren
Fırlatıp atardım onu ateşe, cehennem ateşine.
Ne bu dünya, ne bu insanlar?
Bu gök, şu yıldızlar?
Ateş daha layıktır hüznün kölesine,
Ölüm sahnesine, kaygılar yuvasına*

*Geçip gitmiş,
Ölüm ve sonsuzluk gecesinin kucağına düşmüş
Ey mazi!
Hâlâ devam eden, ey insanların bugünü!
Henüz doğmamış ey gelecek!
Saçmalık bu dünyanız
Ve yolunu kaybetmiş sonsuz karanlıkta.*⁹⁵

Şâbbî her ne kadar karamsarlık ve isyanıyla öne çıkmış olsa da, aşkı ve kadın güzelliğini unutmuş değildir. Yoğun hüznüne biraz ara vererek o günlerde yazdığı "Salavâtun fi Heykeli'l-Hubb (Aşk Ma'bedinde Dualar, Ekim 1931)" adlı gazelinde kadın güzelliğini tasvir edişindeki estetik ve saflık hayranlıkla karşılanmıştır:

*Tatlısın sen, çocukluk gibi,
Düşler gibi, beste gibi, yeni bir sabah gibi,
Gülyüzlü gök, mehtaplı gece, gül gibi,*

⁹⁴ Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *Divânu Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî*, s. 76–77.

⁹⁵ Age, 119–120

*Bir bebek tebessümü kadar.
Ne kadar yumuşak, ne kadar güzel, ne kadar genç
Ne kadar temiz,
Taktis duygusu uyandırıyor,
İnatçı günahkârın ruhunda.⁹⁶*

Bu nezih gazel, eleştirilenlerin büyük hayranlığını elde etmiş ve burada aşkın ifade ediliş tarzı 'gazelde sûfilik' olarak ifade edilmiş ve hissedilir alanın ötesine geçildiği ve zevk sahibi insanın beğenisini elde etme sınırına ulaşıldığı yorumu yapılmıştır.⁹⁷ Bu şiirin romantik ekolün yaratıcı şahsiyetleri arasında bile benzerinin az bulunduğu iddia edilmiştir.⁹⁸ Çok sevdiği babasını kırmamak ve onu memnun etmek için yaptığı evlilikte aradığını bulamayan şairin, hayalî ideal kadın tasvirlerine yöneldiği yorumu da yapılmıştır.⁹⁹

Şair, son zamanlarına doğru özellikle daha da karamsar olması beklenirken birden bire acılarına veda eder, tekrar hayata yönelir, yeni bir sabaha gözlerini açar:

*Dininiz artık yaralar
Dininiz artık ey hüznüler
Öldü ağlama dönemi
Delilik çağı.
Sabah göründü
Asırların ötesinden.*

*Ölüm geçitlerine gömdüm elemi
Yokluğun rüzgârlarına saçtım gözyaşlarını
Hayatı saz yaptım nağmelere
Onunla şarkı söylüyorum zamanın genişliğinde
Erittim hüznü varlığın güzelliğinde
Gönlümü açtım şarkıya
Işık ve gölgeye; güzel kokulara güllere
Aşka gençliğe; umutlara özleme.*

.....
*Elveda, elveda ey keder dağları!
Ey üzüntü sisleri,
Ey cehennem çukuru.*

⁹⁶ Age, s. 65.

⁹⁷ Ni'mât Ahmed Fuâd, *Hasâisu's-shi'ri'l-hadis*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, s. 49.

⁹⁸ Sehar 'Abdullah 'Imran, *Ebu'l-Kâsim eş-Şâbbî 'Abkariyyetun feride ve şâ'iriyetun muteceddide*, s. 55.

⁹⁹ Rıdvân İbrâhîm, *et-Ta'rif bi'l-edebi'l-Tünisi*, s. 107.

*Teknem yürüyor büyük denizde
Yelkenler fora...
Artık elveda,
Elveda...*

“es-Sabâhu’l-Cedîd (Yeni Sabah, Nisan 1933)”¹⁰⁰

Şâbbî, diğer romantikler gibi karamsarlık ve melankoli içine gömülüp kalmamış, zaman zaman bu duygulardan ayrılarak halkın siyasî ve toplumsal bağlarından kurtulması için yol göstermeye çalışmıştır. Sahip olduğu ününü de bu tavrından elde etmiştir. Fransız işgali altında perişan olmuş bu zavallı halkın sözcüsü olmuş ve onun 'yaşama iradesini' zalimlerin yüzüne karşı haykırmıştır:

*Bir gün yaşama iradesi gösterirse halk eğer
Yerine getirmek zorunda kalır kader.
Mutlaka her gecenin bir sabahı var
Elbette kırılır bütün bağlar.*¹⁰¹

“Îrâdetu’l-Hayât (Yaşama İradesi, Eylül 1933)” adını verdiği şiirin bu ilk iki beyti kendisine Arap dünyasının tamamında gıpta edilecek bir ün kazandırmıştır. Bu beyitler günümüze gelinceye kadar her dönemde özgürlük mücadelesi veren genç kesimlerin baş sloganı olmuştur.

Şâbbî’ye göre mücadele etmenin iki yönü vardır: Düşmana baş kaldırmaya karar vermek yetmez, yaşamanın önemini kavramak gerekir. Bu yüzden halka da seslenir. Karamsarlığa son vermelerini, umutsuzluğu terk etmelerini, hayattan heyecan duymalarını, aksi halde yok olmaya mahkûm olacaklarını söyler; emperyalizmin empoze ettiği zelil ve hakir bir hayatı reddetmeleri gerektiğini anlatmaya çalışır:

*Hayat şevkinin kucaklamadığı,
Onun havasında buharlaşır, dağılır.
Hayatın heyecanlandırmadığı kimse
Yokluğun muzaffer tokadını yer ne yazık!
Böyle söyledi bana kâinat,
Böyle anlattı saklı ruhu.*

“Îrâdetu’l-Hayât”¹⁰²

¹⁰⁰ Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî, *Dîvânu Ebi’l-Kâsım eş-Şâbbî*, s. 150, 152 (Apollo 16. sayıda yayımlanmıştır).

¹⁰¹ *Age*, s. 70.

¹⁰² *Age*, s. 70.

Fakat hayat kolay elde edilecek bir şey değildir. Yaşamak için de tehlikelere atılmak, risk almak gerektiğini, yükseltilere tırmanmak istemeyenlerin çukurlarda yaşamaya mahkûm olduklarını rüzgârın dilinden ifade eder:

*Öfkeyle gürlledi rüzgâr,
Uzak yollardan, dağların tepesinden, ağaçların altından:
'Bir gayeye gözümü diktim mi
Atılıyorum belalara, unuturum ihtiyatı.
Çekinmem ürkütücü yollardan,
Alevli ateşten üzerime doğru gelen.
Dağlara çıkmayı istemeyen,
İlelebed çukurların içinde yaşar.
"İrâdetu'l-Hayât"¹⁰³*

Bıkmadan usanmadan halkın silkinmesi, harekete geçmesi, yeteneklerini ortaya koyması için çabalar fakat aradığı halk ortada yoktur. Bu sefer öfkelenmeden bilge bir tavırla ve ironik bir dille azarlar:

*Ey halk, neredede o çarpan hassas kalbin
Neredede arzuların, düşlerin?
Neredede ey halk, o sanatkâr şair ruhun,
Neredede hayalin, ilhamın?
Neredede ey halk, o büyüleyici yaratıcı sanatın,
Neredede o resimler, besteler?
Hayat denizi etrafında uğulduyor
Neredede maceracılığın, ataklığın?
Neredede yaşama azmi?
Yok hiçbiri.
Ölüm var, sessizlik var, karanlık var sadece.
"İle'ş-Şa'b (Halka, Ekim 1933)"¹⁰⁴*

Sonra yine eski öfkeli haline döner ve halka hakaret etmeye başlar:

*Sen ey karanlığın rahibi,
Ölüme tapan hayat!
Mutsuz bir ruhsun sen,
Hayatı ve ışığı inkâr eden,
Taş kalbi kâinata kulak vermeyen.
İçinde özlem ve azim olmayan bir kalpsin
İşte bu kulak çınlatan hastalığıdır hayatın*

¹⁰³ Age, s. 70.

¹⁰⁴ Age, s. 130.

*Mazinin ufkuyla,
Ebedi hüznün gecesiyle gölgelenen,
İçinde zaman ve evren ölmüş,
Ancak geçmiş, eski, uzak dünü kalmış
Bir dünyasın sen.
Yeryüzünde mutsuz
Bugünü ölü, geçmişi canlı.
Sen hiçbir şeysin varlıkta,
Terket onu git ölüme,
Yok onun sana ihtiyacı.¹⁰⁵*

Halkın ne istediği de umurunda değildir artık. O kendi içinde bulunduğu karamsarlığını tamamen yenmiştir. Ölümcül hasta olmasına ve ülkesinin işgal altında bulunmasına rağmen yaşama şevkinin ne kadar güçlü olduğu, “Neşîdu'l-Cabbâr (Güçlünün Şarkısı, Aralık 1933)” adlı şiirinde açıkça görülür:

*Zirvelerin üstünde uçan kartal gibi yaşayacağım,
Hastalık ve düşmanlara rağmen.
Aydınlatan güneşe bakacağım,
Alay ederek bulutlarla, yağmurlarla
Bakmayacağım hüznü gölgeye,
Görmeyeceğim kara çukurun dibini.
Duygular dünyasında yürüyeceğim, hemen,
Şarkı söyleyerek,
İşte budur şairlerin mutluluğu.
Kulak vereceğim hayatın şarkısına ve ilhamına...
Eriteceğim kâinatın ruhunu kendi bedenimde.
Kulak vereceğim,
Ölü bedenlerle kalbimi dirilten ilahi sese¹⁰⁶*

Ve nihayet hayat hakkında karamsar düşünmenin iftira ve hezeyan olduğunu, insanın hayata derinden bağlı olduğunu 'itiraf' eder:

*Ölümünden sonra babacığım,
Hüzünlerle körelmişken duygularım
Zannetmezdim hayata susayacağımı,
Sarhoş sıcak nehrinden yudumlayacağımı
Aşk için, sevinç için, nağme için çarpan
Bir kalple hayata döneceğimi
Ve evrende var olan her türlü umut,*

¹⁰⁵ Age, s. 133.

¹⁰⁶ Age, s. 11.

*Garip arzular ve hüznler için.
 Yıllar hareketlendi, aldatıcı denizine yöneldi hayatın fitneleri.
 Bir de baktım ben hâlâ bir çocuk,
 Işıkları ve renkleri izlemeye bayılan.
 Gördüm ki,
 Hayata karamsar bakmak, onu reddetmek
 Bir çeşit iftira ve saçmalık;
 Ve Âdemoğlu,
 Nefsinin derinliklerinde sadık bir imanla
 Kuluymuş hayatın.
 “İtirâf: (İtiraf, Şubat 1934)”¹⁰⁷*

Son zamanlarında düşmana karşı ses tonunu iyice yükseltir ve onu tehdit eder. Bir ültimatoma niteliğindeki “İlâ Tuğâti'l-Âlem (Dünya Zorbalarına, Nisan 1934)” adlı şiirinde eli kanlı zorba olarak nitelendirdiği düşmanı, yakında kopacak fırtınaya karşı; halkın gazabına karşı uyarır:

*Dinle ey zorba zalim,
 Karanlığın dostu, hayatın düşmanı!
 Zavallı bir halkla oynadın
 Ellerin kanlı.
 Varlığın büyüünü çirkinleştirdin,
 Hüzn dikenleri saçtın çimenler arasına.
 Dur! Sakın seni yanıltmasın bahar,
 Gökyüzünün durgunluğu, sabahın ışığı.
 Karanlığın dehşeti,
 Yağacak yıldırımlar,
 Kopacak fırtınalar var
 Sonsuz ufukta.
 Sakın kendini!
 Açtın sönmemiş küllerin üstünü.
 Diken saçan yaralı döner
 Dur orada!... Düşün!...
 Nerede hasat ettin başları
 Umut çiçeklerini?
 Kanla suladın toprağın kalbini,
 Gözyaşı içirdin sarhoş olana kadar
 Sürükleyip götürecekseni bir sel, kan seli
 Ve yakıp bitirecek tutuşmuş fırtına.¹⁰⁸*

¹⁰⁷ Age, s. 157.

¹⁰⁸ Age, s. 160.

6. Sonuç

Cezayir'in işgaliyle birlikte Tunus'ta başlayan uyanış faaliyetleri bir ıslahat hareketi ortaya çıkardı ve bu hareketin en önemli icraatlardan biri matbaanın kurulması ve gazeteciliğin başlaması oldu. Kısa zamanda gazetelerin sayısı arttı ve bu gazetelerde şairlere geniş bir alan açılmasından dolayı edebî gazetecilik ortaya çıktı. 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanan bu uyanış döneminde çok canlı bir ortam içine giren Tunus şiiri çok sayıda şair çıkardı. Bu şairlerden en ünlüsü Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî idi. Şair; Tunus gazeteleriyle ülke içinde, Mısır'da çıkan *Apollo* dergisiyle de bütün dünyada adını duyurdu.

Klasik edebiyatla şiir dünyasına giren Şâbbî, kısa zamanda bu şiiri terketti ve Batı edebiyatı etkisinde ortaya çıkan romantik eğilimli el-Mehcer, ed-Dîvân ve Apollo ekollerini takip etmeye başladı. Şiirde aşırı bir şekilde yenilikçiliği savundu, dille ilgili bağlayıcılıklara, kafiyeye ve eski olan her şeye karşı çıktı.

Şâbbî'nin şiirlerinde ilk bakışta çelişkili duygular görülmektedir; bazen kuvvetli bir yaşama iradesi bazen de ölümü tatmak için acele etme; bir taraftan halk adına emperyalistleri tehdit etme, öte yandan halka büyük bir öfke duyma ve hakaret etme. Şiirleri kronolojik sırayla incelendiği zaman, şiirlerinde karamsarlık ve melankolinin hâkim olduğu dönemin, hayatında felaketlerin üst üste geldiği zamana rastladığı görülür. O günlerde karmaşık duygular içinde derin romantizminin etkisiyle ölüm özlemini dile getiren şair, daha sonra ölümünün yaklaştığı günlerde bile hayata bağlılığını dile getirmiştir. Öte yandan, halkına karşı büyük bir sevgi duyan ve onun için mücadele veren şairin kızgınlığı böyle karamsar bir ortamın etkisiyle duygusal bir durum olarak yorumlanabilir.

Şâbbî, "İrâdetu'l-Hayât (Yaşama İradesi)" adlı şiiriyle zalimlere karşı halkın yanında durmuş ve bir devrim şairi olarak adını ölümsüzleştirmiştir. 'Yaşama iradesini' kaybetmemiş olan Şâbbî, hâlâ Arap topraklarında düşmanlara, zalimlere, zorbalara, diktatörlere karşı yürütülen özgürlük hareketlerinde meydanları dolduran insanların ilk aklına gelen şair olma ayrıcalığını her zaman elinde bulundurmuş ve onların gür sesinde yaşamaya devam etmiştir:

*"Bir gün yaşama iradesi gösterirse halk eğer / Yerine getirmek zorunda kalır kader."*¹⁰⁹

¹⁰⁹ Arap topraklarında, geçmişte işgalcilere karşı olduğu gibi, günümüzde de totaliter yönetimlere karşı verilen mücadelelerde hep bu beyit tekrarlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmed el-Kassâb. *Târihu Tûnis el-mu'âsir (1881–1956)*, ter. Hammâdî es-Sâhilî, eş-Şeriketu't-Tûnisyye li't-Tevzî', Tunus, 1986.
- Ahmed Kabbiş. *Târihu 'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1971.
- Ahmed Temâm. “Kâbâdû et-Tûnisî Sayhatun mubekkiratun li't-tatavvur”, <http://www.new7ob.com/vb/pro4174-3.html>, Erişim: 03.12.2011.
- 'Ali el-Mahcûbi. *İntusâbu'l-himâyeti'l-Ferensiyye bi Tûnis*, Serâs li'n-neşr, Tunus, 1986.
- 'Allâl el-Fâsî. *Muhâdarât fi'l-Mağribi'l-'Arabî munzu'l-harbi'l-'âlemiyyeti'l-ûlâ*, Matba'atu'n-Nahda, Beyrut, 1967.
- Aytaç, Gürsel. *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- Badawi, M. M. *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*, Cambridge University Press, 1975.
- Çetişli, İsmail. *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.
- Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî. *el-A'mâlu'l-kâmile li-Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî*, II. cilt, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1997.
- Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî. *Dîvânu Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî ve Rasâiluh*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1994.
- Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî. *Dîvânu Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2005.
- Fahrî Ahmed Hasen. *Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî-Dirâse fi hayâtihi ve edebih*, Basılmamış master tezi, Camiatu'l-Ezher, Kulliyetu'l-Lugati'l-Arabiyye, ed-Dirâsâtu'l-Ulyâ, 1973–1974.
- Halife Muhammed et-Telîsî. *eş-Şâbbî ve Cubrân*, ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-Kitâb, 1978.
- Hannâ el-Fahûrî. *el-Câmi' fi Târihi'l-Edebi'l-'Arabî (el-Edebul-Hadîs)*, Beyrut, 1986.
- Jayyusi, Salma Khadra. *el-İtticâhât ve'l-harekât fi 'ş-Şi'ri'l-'Arabii'l-hadis*, ter. Abdulvâhid Lu'lue, Merkezu Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, Beyrut, 2007.
- Mâcid el-Hakavâtî. 'Adnân Câbir, *Muhtârât mine 'ş-Şi'ri'l-'Arabî fi'l-karni'l-'işrîn (I) el-Urdunn ve Falastîn, el-Îmârâtu'l-'Arabiiyyetu'l-Muttehide, el-Bahreyn, Tûnis*, Muessesetu Câizeti 'Abdi'l-'Azîz Sa'ûd el-Bâbtayn, el-Kuveyt, 2001.

- Mahmûd Tarşûne, *Mebâhis fi'l-edebi't-Tûnisiiyi'l-mu'âsır*, el-Matâbi'u'l-Muvahhade, Tunus, 1989.
- Mîjân er-Ruveylî ve Sa'd el-Bâzi'î. *Delîlu'n-nâkudi'l-edebî, el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-'Arabî*, ed-Dâru'l-Beydâ, 2002.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem yayınevi, İstanbul, 1994.
- Muhammed 'Abdulmun'im Hafâcî. *Medârisu'n-nakdi'l-edebiiyi'l-hadîs*, ed-Dâru'l-Mısıriyyetu'l-Lubnâniyye, Kahire, 1995.
- Muhammed Sâlih el-Cabiri ve Ca'fer Macid. *Târihu'l-edebi't-Tûnisiiyi'l-hadîs ve'l-mu'âsır*, el-Mecma'u't-Tûnisî li'l-'Ulûm ve'l-Âdâb ve'l-Funûn Beytu'l-Hikme, Tûnis, 1993.
- Muhammed Sâlih el-Câbiri. *eş-Şi'ru't-Tûnisiiyyu'l-mu'âsır 1870-1970*, eş-Şeriketu't-Tunisiyye, 1974.
- Muhtâr el-Vekîl. "el-Hayalu's-şi'ri inde'l-Arab", *Apollo*, No. 7 (1933), s. 833-834.
- Nazlı Mu'avvad Ahmed, *et-Ta'rib ve'l-kavmiyyetu'l-'Arabiyye fi'l-mağribi'l-'Arabî*, Merkezi Dirâsâti'l-Vahdeti'l-'Arabiyye, Beyrut, 1986.
- Ni'mât Ahmed Fuâd. *Hasâisu's-shi'ri'l-hadîs*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1980.
- Ni'mât Ahmed Fuâd. *Şu'arâ selâse: İbrâhîm Naci, Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, el-Ahtalu's-Sagîr*, el-Hey'etu'l-Mısıriyyetu'l-'Âmme, 1987.
- Rıdvân İbrâhîm. *et-Ta'rif bi'l-edebi't-Tûnisî*, ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-Kuttâb, Tunus, 1397/1977.
- Sehar 'Abdullah'İmran. *Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî 'Abkariyyetun ferîde ve şâ'iriyyetun muteceddide*, Dâru'l-Ba's, Dimesşk, 2009.
- Speight, R. Marston. "A Modern Tunisian Poet: Abu al-Qasim al-Shabbi (1909-1934)", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 4, No. 2 (April, 1973), s. 178-189.
- Yazıcı, Hüseyin. "Tunus'ta Modern Arap Edebiyatı ve Ebu'l-Kâsım Eş-Şâbbî", *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, No. 5, (Bahar 2002), s. 51-70.
- ez-Ziriklî, Hayruddîn b. Mahmûd. *el-A'lâm*, Dâru'l-'İlm li'l-melâyîn, Dâru Sâdir, Beyrut, 2002.